

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Живко Димитров Жеков
на дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор”
в област на висше образование 1. Педагогически науки
Професионално направление 1.2 Педагогика, Научна специалност
Специална педагогика

Тема на дисертационния труд: „Оценяване постиженията по
природни науки и екология на ученици с трудности в ученето“

Автор: София Георгиос Спану

Научен ръководител: проф. д-р Емилия Евгениева

Дисертационният труд на **София Георгиос Спану** е интересно научно изследване, което ни насочва към използването на адекватни методите за възприемане на учебното съдържание в обучението и възпитанието на децата със специални образователни потребности в частност при учениците с трудности в ученето по природни науки и екология.

Целта която си поставя автора при разработването на дисертационния труд е: да изследва екологичната отговорност, възприеманата от околната среда информация, осведомеността за околната среда, реалният ангажимент към околната среда и поведението и намерението за екологични действия на гръцките граждани, а също така, и да се изследват кои фактори и по какъв начин влияят върху намерението за действие към околната среда.

Дисертацията съдържа 169 стандартни страници, от които 151 стр. основен текст. Представена е в увод, 6 глави, приложение и литература. Онагледена е с 53 таблици и 10 фигури. С оглед спецификата на темата дисертацията е добре структурирана. Видът и обемът съответстват на изискванията за подобен тип разработки.

Във въведението на дисертационния труд автора представя актуалността на проблема, неговата идентификация и определения въз основата на различни подходи, които следват медицински, педагогически и функционални дефиниции.

Представени са и основните форми, които водят до трудности в обучението като: дислексия; със затруднения с декодирането т.е., деца с дисфазия на развитието; с по-нисък умствен капацитет; емоционални или социални проблеми; разстройства в писмената реч; дискалкулия; специфични говорни разстройства; диспраксия; дефицит на вниманието със или без хиперактивност и др.

Първа глава на дисертационния труд „Литературен обзор“ - *Екологично образование* ни е представена в четири параграфа.

Автора ни представя, формата, целта и компонентите на екологичното образование, което не се ограничава до предаване на фрагментарни знания за околната среда, а има за цел да формира глобални знания за проблемите да промени нагласите и формира умения за решаването на настоящите екологични проблеми. Очертава основните цели на екологичното образование и представя връзките му със съответните области на развитие на човешката личност. Посочва формите на екологично образование според целевата аудитория, начините по които се прилага и мястото, където се провежда: а) формално образование; б) неформално образование; в) неформално образование

Така структуриран, теоретичният анализ в първа глава ни дава ясна представа за основните теории и схващания на множество автори и концепциите по разглеждания проблем.

Във втора глава „Изследване 1: Екологично отговорно възрастно поведение. Описание-връзка с демографските характеристики и участие в кинетични външни развлекателни дейности“ разкрива интереса към природната среда, който нараства драстично през последните десетилетия след серия от трагични екологични катастрофи в Гърция, като пожари в Пелопонес през 2007 г. и 2012 г., корабкрушението Санторини през 2007 г., 10000 незаконни и неконтролирани сметища в страната, замърсяването на околната което привлича вниманието и интереса за тяхната защита.

Авторът разкрива необходимостта от развитие на сериозно отношение и поведение към околната среда при хората, като за това е необходимо образованието в тази посока да започне още в предучилищна възраст и да продължи в зряла възраст, което да доведе до отговорно ежедневие поведение, отразявайки се в ежедневните индивидуални навици, като икономия на вода и енергия, прилагане на програми за рециклиране, устойчивост на прекомерно потребление и до участие в организирани групови екологични събития.

Целта на това проучване е да представи картината на екологичното отношение на възрастните в Гърция, да извърши психометрична проверка на скалата за отговорно отношение към околната среда и да изследва връзката между отговорното отношение към околната среда, демографските характеристики и дейностите на открито.

Създаването на скалата за „Екологично отговорно поведение“ за поведение на възрастни в Гърция ще се използва не само за определяне на

образа на възрастни гърци, но и като основа за конструиране на съответния инструмент в детска възраст.

Участниците в първото изследване са 792 гърци. По отношение на възрастта 229 участници са на възраст между 18 и 34 години, 319 са на възраст между 35 и 54 години, а 244 са на възраст между 55 и 68 години. На образователно ниво 79 участници са завършили основно образование, 302 участници са завършили средно образование, а 410 са завършили университет.

Изследователските хипотези, които си поставя автора в тази част на изследване са в пряка зависимост от целта на изследването.

След направеният статистически анализ резултатите подкрепят психометричната цялост на скалата и разкриват, че екологично отговорното поведение е свързано с пола, възрастта, образователното ниво и участието в дейности за свободното време на открито. На базата на получените данни авторът установява, че участието в дейности на открито помага на хората да развият по-директен контакт с естествената среда и да развият по-щадящо поведение към нея. Насърчаването на идеята за системно включване на гражданите в дейности на открито и паркове трябва да бъде една от ключовите области на програмата на публични, частни, доброволни и неправителствени организации, които се интересуват и работят в Гърция за популяризиране на проблемите на околната среда.

Изследване 2: Опознаване на околната среда на учениците в средното образование, изграждане на въпросник, психометрична оценка и връзки между концепциите на околната среда е обект на трета глава от дисертационния труд. За разлика от бързо разширяващата се база от знания за нагласите и поведението на възрастните към околната среда, има значителен застой в изследванията на нагласите и поведението на децата към околната среда.

В това изследване анонимно са участвали 234 (135 момичета и 99 момчета). Всички участници са ученици в средни училища в Гърция, като подборът е направен на случаен принцип от списъка на министерството за всички средни училища.

Целта на изследване е да се подберат, разработят, създадат и психометрично изследват екологичните скали (информация, убеждения, предразположеност, поведение) за оценка на екологичната информираност на учениците от средното образование, на възраст 13-17 години със и без трудности в обучението. Като на учениците с трудности в обучението са дадени допълнителни пояснения. Настоящото изследване е осъществено на

три фази: Първа фаза – първоначален подбор и създаване на инструменти за оценка; Втора фаза – Проучвателен факторен анализ; Третата фаза - Анализ на потвърждаващият фактор.

Резултатите от второто изследване са ни представени от автора също на три етапа. На първия етап са създадени петте скали за оценка на екологичното съзнание и поведението на учениците от средното образование. На втори етап изследователският факторен анализ изследва структурата на скалите и на третият етап са формулирани окончателните скали. Освен това, анализът на корелациите между всички променливи подкрепя тяхната висока и положителна връзка. Направеният обстоен анализ от докторанта на получените резултати от изготвените въпросници показват достатъчно задоволителни доказателства. Разработването и утвърждаването на индивидуалните скали на въпросника за екологична отговорност, разработен в настоящото изследване, е важен, тъй като събира данни, необходими за оценката на човешкото поведение в околната среда. Високата положителна корелация на горните скали, произведена от настоящото изследване, предшества създаването и поддържането на модел за екологичната отговорност на учениците от средното образование.

В четвърта глава на своя труд „Изследване 3: Въздействието на програмата за кинетични външни развлекателни дейности относно отговорността за околната среда на деца на 13-17 год.“ автора ни запознава с части от световния и гръцки опит върху ефекта от развлекателните дейности на открито залегнали в образователните програми относно знанията за околната среда.

Въпросът който си поставя докторанта е: дали програма за мобилни развлекателни дейности на открито, без едновременното съществуване на програма за екологично образование, може да повлияе на екологичните концепции? И чрез настоящото проучване изследва дали и доколко една програма за свободното време на открито влияе върху отговорността към околната среда и по-специално информацията за възприятията за околната среда, екологичните убеждения (познавателни и емоционални) и предразположеността към екологични действия, при деца на възраст 13-17 год. със средно образование.

Новостта на изследването е във връзката между движение и упражнения в природата с промяната на нагласите в екологичните концепции и екологичните проблеми. Това проучване има за цел да докаже за първи път, че участието в програми за развлекателна мобилност на открито развива не само междуличностни и вътрешно индивидуални

отношения, но и екосистемни и жилищни отношения, оформяйки съзнание и поведение на околната среда.

В третото проучване участват 262 деца на възраст от 13 до 17 години, които са разделени както следва - 141 ЕГ и 121 КГ, а също така както на деца в норма и на деца с атипично развитие /с трудности в обучението/.

Прави чест на автора на дисертационния труд забележителният брой участници в изследванията. Като третото се отличава и с големи затруднения тъй като е провеждано по време на лагери, където условията и правилата на във всеки един от лагерите са различни, а и местата, от които идват лагеристите, както и зоните, където са разположени лагерите и се провеждат програми за дейности на открито, имат свои, очевидни и неочевидни, местни екологични проблеми, които не могат да бъдат обобщени. И накрая, степента, в която децата са повлияни от други фактори, като семейство, училище, приятели, минали преживявания, интернет и постоянното местожителство, за които е доказано, че играят важна роля в оформянето на екологичните убеждения, нагласи и поведение не се разглежда от автора.

Настоящото проучване се характеризира с много фактори, един от които е процесът на събиране на данни. Двата екипа в изследването, експерименталния и контролния, участваха в лагерни центрове, разпръснати в пет различни географски дестинации в страната.

В проучването участват 262 деца на възраст от 13 до 17 години, 141 в експериментална група и 121 в контролна група, както от деца с типично развитие, така и от атипично развитие с трудности в ученето.

Резултатите от изследването подкрепят изследователските хипотези. Структурната валидност на скалите, представени в предходното проучване, се потвърждава от новата извадка от ученици.

В пета глава на дисертационния труд автора се опитва да разработи концептуален модел за тълкуване на екологично отговорното поведение, който би могъл да се използва структурно за тестване на съществуващите данни.

Анализа показва, че участниците проявяват високо ниво на емоции, познание и ангажираност по отношение на околната среда, средно ниво на отговорност по отношение на научаването как да се използват екологично чисти продукти, намерението им да действат и възприемат информацията относно околната среда и под средната отговорност за околната среда по отношение на комуникацията с други хора.

Йерархичният регресионен анализ показва, че екологичната отговорност, комуникацията с други хора, познанието и реалната ангажираност към околната среда имат положителен ефект върху намерението за действие на околната среда.

Деца с трудности в обучението са съумели да разбират екологичните проблеми, но знанията не са много, защото им липсва теоретична подготовка. Активното участие на децата подпомага емоционално състояние на децата и дава възможност за комуникация с другите. Екологичното образование помага на учениците да научат за естествения свят, като екологичните образователни дейности създават стимулираща учебна среда и насърчават положителни социални отношения. Играта и ученето стимулират въображението и креативността на децата с трудности в ученето, допринасяйки за развитието на техните социални и двигателни умения

„Обща дискусия“ е озаглавена шестата глава от дисертационния труд. В първия параграф „Общи заключения“ – авторът твърди, че участието в структурирана програма от подвижни развлекателни дейности на открито, значително е повлияло на вярванията и ценностите на децата към околната среда, без да се вземат предвид предишните възприятия. Независимо от факта, че няколко проучвания съобщават, че формирането или промяната в убежденията на децата към околната среда е резултат от влиянието на външни фактори.

7.2 Практически изводи – съгласен съм с извода, че децата трябва да развият критично мислене, чрез което да могат сами да развият екологично съзнание, и да са наясно с проблемите, за да могат да предлагат решения и действия за тяхното решаване, но мисля, че от дисертационния труд могат да се формулират още практически изводи, които са видни от направените анализи.

Напълно съм съгласен с бъдещите изследвания на автора в параграф 7.3 и се надявам те да бъдат реализирани.

В параграф 7.4. „Епилог“ дисертанта разглежда термина специално образование и какво включва то. Представена е връзката между екологичното и специалното образование и тяхната цел за цялостно и всеобхватно развитие на учениците, в полза на тяхната междуличностна адаптация към социалната среда, развитието и култивирането на граждани, които не само няма да приемат пасивно многообразието, но ще си сътрудничат и съвместно ще създават, заедно с други хора, в посока на демокрацията и социалната справедливост.

Освен това тези две насоки на образование в съвременното училище, трябва да споделят като ключов въпрос изграждането на отношения на уважение, сътрудничество, баланс и развитие на морални връзки между култура и природа, идентичност и различие, предмет и общество, група и индивид.

Оценявам положително анализа и дискусията на резултатите, в които докторантът показва умения за самостоятелна интерпретация на данни, но не забелязвам в основния текст на дисертацията и автореферата приносите на дисертационния труд.

Изведените изводи са обективни, но недостатъчни за обема и получените резултати от направените изследвания.

В автобиографията си докторантът споменава за 4 публикации, които не са представени и не бих могъл да ги коментирам.

Авторефератът (в обем от 67 стр.) отговаря на изискванията за обобщено представяне на дисертационния труд, но би било добре да е по подреден и още по добре да представя основните моменти от разделите на труда, с акцент върху резултатите от изследването и приносите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Дисертационният труд на София Георгиос Спану „Оценяване постиженията по природни науки и екология на ученици с трудности в ученето“ е добре планирана и проведена разработка. В него докторантът доказва способността си за самостоятелно провеждане на научно изследване и интерпретация на резултатите.

Считам, че дисертационният труд отговаря на изискванията за придобиване на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1. 2. Педагогика - Специална педагогика.

На това основания и предвид общото положително впечатление от компетенциите на докторанта, предлагам на уважаемото научно жури да даде положителен вот и да присъди на София Георгиос Спану образователната и научна степен „доктор” в професионално направление 1. 2. Педагогика - Специална педагогика.

гр. Варна
01.09.2021 г.

доц. д-р Живко Жеков: